

Siyasi Partilerin Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri ve Kurumsallaşmaları Bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi Üzerine Bir Değerlendirme

Gökhan Karakurt

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans Adayı

gokhankarakurt@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı dünya çapında genel kabul görmüş olan siyasi partilerin doğuş teorileri, siyasi parti tipolojileri ve partilerin kurumsallaşma ölçütleri bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi'nin sınıflandırılması ve kurumsallaşması üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu değerlendirmeler yapılırken genel kabul görmüş olan doğuş teorileri ve parti tipolojileri ile Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma ölçütleri kullanılmıştır. Değerlendirme kısmına geçmeden önce bu çalışmada öncelikle Milliyetçi Hareket Partisi hakkında bir kısım bilgilere yer verilmiş ve değerlendirme ölçütleri de metin içerisinde kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Ölçütlere göre yapılan değerlendirmeler sonucu elde edilen bulgular da sonuç bölümünde paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: MHP, Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri, Kurumsallaşma

An Assessment on Nationalist Movement Party in the Context of Birth Theories of Political Parties, Party Typologies and Their Institutionalization

Abstract

The purpose of this paper is make an assessment and classification for Nationalist Movement Party, in the context of birth theories of political parties, typologies of political parties and criterias of institutionalization of political parties, which are accepted worldwide. While making those assessments, birth theories, party typologies and S. P. Huntington's institutionalization criterias were used. In this paper before coming to section of assessments, first given some informations about the Nationalist Movement Party and assessment criterias also briefly have attempted to explain. The findings obtained as a result of the assessments made according to criterias, have been shared in the results section.

Key Words: MHP, Birth Theories, Party Typologies, Institutionalization

GİRİŞ

Türk siyasal hayatında Cumhuriyet tarihi öncesinde ve Cumhuriyet tarihi boyunca birçok siyasi parti yer almıştır. Bu siyasi partiler, hayata ve siyasete dair farklı görüşleri benimseyenlerin haricinde aynı temel görüşte birleşip farklı çatılar altında partileşenleri de içermektedir. Ancak Türk siyasal hayatının her evresinde, savunulan her fikir partileşme gösterememiştir. Örneğin daha önceki dönemlerde kendisine yer bulamayan ve siyasal arenadan dışlanmış olan milliyetçi görüşler ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkinlik kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anti-komünizmin Türkiye'de de popüler olmasıyla beraber milliyetçi görüşler, dernekler ve küçük partiler bazında örgütlenme şansı bulmuştur. 1969 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin isminin ve ambleminin değiştirilmesiyle kurulan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) de bunlardan biridir.

Türk siyasal hayatının Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin ardından gelen ikinci en eski siyasi partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), aynı zamanda aktif siyasette yer alan en eski milliyetçi parti olması nedeniyle de üzerinde durulması gereken bir partidir.

Şüphesiz demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi açısından toplumda yer alan her fikrin siyasi arenada temsil edilmesi gerekmektedir. Demokratik sistemlerde de bunun yolu siyasi partilerdir. Ancak kuruluşlarından işlevlerine, kurumsal yapılarından faaliyetlerine kadar siyasi partilerin birbirinden ayrılmasını sağlayan birçok farklı nitelik bulunmaktadır. Bu niteliklerin varlığı sebebiyle siyaset bilimciler tarafından siyasi partiler; partilerin doğuş teorileri, parti tipolojileri ve partilerin

kurumsallaşma ölçütleri bakımından sınıflandırılmıştır. İşte bu çalışmanın problematiği, Milliyetçi Hareket Partisi'ni doğuş teorilerine göre açıklayabilmenin yanı sıra kurumsallaşma ve parti tipolojileri bağlamında MHP'nin ne düzeyde olduğunu ortaya koyabilmektir.

Bu problematik doğrultusunda, MHP'nin tarihsel görünümü kısaca nasıl özetlenebilir, MHP doğuş teorileri bağlamında hangi teorilerle açıklanabilir, MHP'nin parti tipolojileri anlamında yeri nerededir ve son olarak MHP'nin kurumsallaşma düzeyi Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma ölçütlerine göre nasıl ifade edilebilir sorularına yanıt verilmeye çalışılmıştır.

1. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Tarihsel Görünümü

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçildikten sonra Demokrat Parti (DP)'nin ardından Millet Partisi (MP)'nin de kurulmasıyla parti sayısı çoğalmaya başlamıştır. MP, daha sonradan MHP'yi oluşturacak olan partilerden biridir. Kısa bir süre sonra MP'nin kapatılmasının ardından onun devamı niteliğinde kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi, 1958 yılında, daha önce kurulmuş olan Türkiye Köylü Partisi ile yollarını birleştirmiş ve 1969 yılında ismini Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirecek olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ni oluşturmuşlardır (Yayman, 2009: 6).

1944 Irkçılık – Turancılık davası sanıklarından Albay Alparslan Türkeş, 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından gönderildiği mecburi yurtdışı görevinden geldiği sıralarda gerek ordudaki bağlantılarıyla gerekse DP'nin devamı niteliğinde kurulan Adalet Partisi (AP)'ne katılmayı deneyerek siyasette yer edinmeye çalışmıştır (Bora ve Can, 1994: 52-53). Ülkeye dönüşünden sonra anti-komünist derneklerle faaliyetlerine hız veren Alparslan Türkeş'in, 1960 yılında Osman Bölükbaşı'nın ayrılmasının ardından milliyetçi, muhafazakâr kırsal orta kesim partisi olan CKMP'ye 1965 yılında genel başkan seçilmesiyle birlikte parti, Türkçü ve fanatik anti-komünist etmenleri ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu yıl ayrıca Türkiye'de milliyetçi hareketin seçimlere katıldığı ilk yıl olarak kabul edilmektedir (Yayman, 2009: 7).

Türkeş'in gelişiyle partide gözlenen önemli bir değişim de 1965 yılı seçimlerine yönelik yapılan açıklamalarda laiklik kesinlikle savunulurken sonraki yıllarda bu söylemin değişiklik göstermesidir. Parti, değişen söylemini "Türk-İslam sentezi" düşüncesi etrafında topladığını 1969 yılındaki, Türkeş'in meşhur "biz Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefe bizim şiarımızdır" sözüyle de kanıtlar niteliktedir.

8 Şubat 1969 tarihinde yapılan Adana Kongresi parti için büyük önem teşkil etmektedir. Bu kongrede CKMP'nin ismi MHP olarak ve parti amblemi de kırmızı zemin üzerine üç hilal şeklinde değiştirilmiştir. Aynı kongrede Türkeş'in yukarıda bahsedilen "biz Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" sözlerine, 1965'ten beri partinin ideolojisinin temellenmesinde rol alan Nihal Atsız ve çevresindekiler karşı çıkınca partiden tasfiye edilmişlerdir (Bakırgezer, 2008: 352-357). Alparslan Türkeş'in hazırladığı Dokuz Işık Doktrin'i¹nden¹ ideolojisine yön veren MHP, anti-komünist ve anti-kapitalist saiklerle "ülkücü yol" ismini verdiği bir devlet düzeni fikri ortaya atmaktadır.² Bundan sonra partinin faaliyetlerini düzenleyen temel zihniyet bu doktrin çerçevesinde yer almaktadır.

Artık görünüş olarak yeni bir parti olan MHP, 1974 yılına kadar parlamenter siyasette etkin olamamıştır. Önceki yıllarda sokakta etkin olan anti-komünist Ülkü Ocaklarının da, 12 Mart muhtırasını desteklemelerine rağmen, diğer komünist derneklerle beraber onların da faaliyetlerine son verilmiştir. 1974 yılı itibarıyla Kıbrıs Harekâtı ve sonrasında Amerika'ya uygulanan ambargo, toplumdaki milliyetçi duyguları tetiklemiştir. Böyle bir konjonktürde MHP esen rüzgârı kaçırmayıp yelkenini sonuna kadar açarak ilerleyişini hızlandırma amacında olmuştur. Nitekim 1975 yılında Milliyetçi Cephe (MC) hükümetine dâhil olan MHP, hükümete 2 bakanla dâhil olmuştur (Bora ve Can, 1994: 60-61). 1977 yılı seçimlerinde 16 milletvekiliyle parlamentoda yer alan MHP bunun sürekli olamayacağını da bilmekteydi.

¹ Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, İlimcilik, Toplumculuk, Köycülük, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik. Bkz. Türkeş, A. (1975). Milli Doktrin Dokuz Işık (12 b.). İstanbul: Kutluğ Yayınları, s. 15-35.

² TBMM Meclis Araştırmaları Komisyonu. (2012). TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu. Ankara: TBMM, s. 578.

1975 sonrasında sokakta varlığını hissettirmeye başlayan şiddet olaylarının 1978 yılında hareketliliğini arttıran en önemli olaylardan birisi de, CHP hükümetinin göreve gelmesidir. Karşı hareketin komünist/antikomünist ayrımı üzerinden izlediği yol, bu dönemlerde oldukça etkili olmaya başlamıştı. Aynı yıl Türkeş'in CHP'ye yönelik ittifak yapma çağrılarının yanı sıra sıkıyönetim ilanını sağlamak üzere açıklamaları da, iktidar olma yolunda Türkeş'in ordudaki bağlantılarını kullanarak yaptığı hesaplardan ileri gelmekteydi. 1978'de ilan edilen bölgesel sıkıyönetim MHP'nin istediğini verememiş, aksine MHP'nin terör üreten bir vasfının olduğu inancı toplumda türemiş ve parti itibar kaybına uğramıştı (Bora ve Can, 1994: 91).

12 Eylül askeri müdahalesiyle beraber MHP genel başkanı Alparslan Türkeş ve çok sayıda partili çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Müdahaleyle beraber partilerin kapatılmasının ardından askerin yönetimden el çekmesiyle, MHP önce Muhafazakâr Parti (MP) ve sonra Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak siyasi sahneye dönmüştür. 1987 yılında yasaklı liderlerin yasaklarının kaldırılmasının ardından Alparslan Türkeş MÇP'nin başına geçmiştir. Türkeş'in partinin başına geçmesiyle askeri müdahaleden sonra "devlete küsen" milliyetçiler, tekrardan devlete yaklaşmışlardır. 1992 tarihinde Muhsin Yazıcıoğlu liderliğindeki bir grubun³ MÇP'den ayrılmasıyla parti ilk bölünmesini yaşamıştır (Ete ve diğ., 2014: 33). Askeri müdahale sonucu kapatılan partilerin eski isim ve amblemlerinin kullanılmasının serbest bırakılmasının ardından partinin adı tekrar MHP olarak değiştirilmiştir. Aynı zamanda bu değişimden sonra MHP'de yaşanan söylem değişikliğinden de aşağıda siyasi partilerin kurumsallaşması konusunu incelerken uyarlanabilirlik ölçütünde bahsedilecektir.

1995 seçimlerinde MHP'nin barajın altında kalmasının sebepleri parti içerisinde tartışılırken parti lideri Alparslan Türkeş'in vefatı partilileri derinden sarsmıştı. Aynı zamanda partide varlığı alttan alta devam eden çekişmeler ve sorunlar Türkeş'in ölümünden sonra oluşan lider boşluğunun doldurulması aşamasında daha da görünür hale gelmişti. Yaşanan bazı sorunlardan sonra Devlet Bahçeli MHP'nin yeni genel başkanı olarak seçilmiş ve hemen 1999 seçimleri için hazırlıklara başlamıştı. Ayrıca Bahçeli ile birlikte MHP'de bazı önemli değişiklikler de meydana gelmiştir. Bunların en önemlilerinden biri Ülkü Ocakları'nın düzenlenmesidir. Geçmiş yıllarda parti imajını zedeleyen Ülkü Ocakları, Bahçeli ile beraber şiddetten arındırılmış, parti içi eğitim olanaklarıyla da daha donanımlı hale getirilmiştir. Ayrıca Ülkü Ocakları'nın sayıları azaltılarak denetlenmesi ve yönlendirilmesi kolaylaştırılmıştır (Arıkan, 2008: 32). Bahçeli ile MHP'de meydana gelen diğer bir önemli değişiklik de Türkeş ve Bahçeli'nin halkın gözünde canlandırdığı imajla ilgilidir. Arıkan bu farkı, Türkeş'in partisini ve yandaşlarını her koşulda koruduğunu ve parti ideolojisine kendisini adanmış bir lider olarak görüldüğünü ancak Bahçeli'nin ülke çıkarlarını parti çıkarlarından daha önemli bulan bir lider görünümü yansıttığını söyleyerek belirtmektedir (Arıkan, 2008: 105).

MHP'nin genel seçimlerdeki sonuçlarına göz atılırsa, 1969 ve 1973 seçimlerinde % 3 ve % 3,4 olan oy oranı, 1977'de % 6,43'e yükselmiştir. 1987 seçimlerinde Alparslan Türkeş başkanlığında MÇP olarak girdiği seçimlerdeki oy oranı ise % 2,9'dur. 1995 seçimlerinde % 8,18 oy alan MHP lider değişikliğinden sonra girdiği ilk seçim olan 1999 seçimlerinde önemli bir başarı elde ederek koalisyon hükümetinde yer almıştır. En son seçime göre oylarını yaklaşık % 100 oranında arttıran MHP, % 18 oy alarak seçimden ikinci parti olarak çıkmıştır. Bu seçimlerden sonraki ilk seçim olan 2002 erken seçimlerinde ise MHP barajı geçemeyerek % 8,35 oyla meclis dışı kalmıştır. Sonraki 2007 genel seçimlerinde ise toplam oyların %14,27'sini alan MHP, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin ardından üçüncü parti olmuştur. MHP'nin oyların % 13'ünü aldığı 2011 seçimlerinde de ilk üç sıralama değişmemiştir. 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimlerinde ise MHP oyların %16,29'unu alırken, 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimlerde ise MHP oylarını %11,9' düşürmüştür.⁴

2. Doğuş Teorileri Bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi'nin İncelenmesi

Siyasi partilerin doğuşu, demokratik düşüncelerin yaygınlık göstermesine bağlanabilmektedir. Şöyle ki, Dursun (Dursun, 2004: 253)'a göre egemenliğin aristokrasi, oligarşi veya teokrasi gibi sınırlı bir kesime mahsus olduğu yönetim biçimlerinde toplumun geri kalanının iktidarda etkin olması söz konusu

³ Kendilerini İlay-ı Kelimetullah Davası'nın Alperenler'i olarak tanımlayan İslamcı ülkücüler. Bkz. Arıkan, E. B. (2008). Türk Sağının Türk Sorunu: Milliyetçi Hareket Partisi. İstanbul: Agora Kitaplığı, s. 9.

⁴ T.C. Yüksek Seçim Kurulu. (2016, Ocak). <http://www.ysk.gov.tr> adresinden alındı.

olamamaktadır. İktidarın kullanımına toplum üyelerinin katılmalarının sağlanması durumunda ise, insanların iktidara talip olabilmeleri için örgütlenmeleri gerekmektedir. Bunun için de iktidarın kaynağının halkta olduğuna toplumsal bir inanç olması ve iktidara herkesin talip olma şansının verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda genel oy ilkesi ve temel hak ve özgürlüklerin geniş çaplı kabulü, siyasi partilerin doğuşuna ve gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Dursun, 2004: 253).

Siyasi partilerin doğuş teorilerinden ilki modernleşme teorisidir. Bu teoriye göre partilerin doğuşu bir toplumda meydana gelen modernleşmenin sonucudur. Eğer toplumda modernleşme gerçekleşmemişse siyasi partilerin varlığından söz edilemez (Dursun, 2004: 255). Eğer bir ülkede modernleşme süreçleri başlatılmışsa o andan itibaren siyasi partiler de toplumsal hayatta kendisini göstermeye başlamaktadır. Bir ülkede modernleşme hareketleriyle birlikte eğitim, sanayileşme, temel hak ve özgürlükler, kentleşme gibi alanlarda gelişmeler ve en sonunda meclislerin ortaya çıkışı görülebilir. Eğitim seviyesinin artmasıyla fikir hareketleri ve yine meclislerin kurulmasıyla da oy hakkı elde edildiği için yaşanan bu gelişmelerin neticesinde partilere ihtiyaç duyulmaktadır. Görüldüğü gibi modernleşmeyle gelen yenilikler siyasi partileri doğurmaktadır.

Siyasi partilerin doğuşuna etki ettiği düşünülen diğer bir olgu da toplumsal bunalımlardır. Bu bağlamda siyaset bilimciler tarafından kriz teorileri ortaya atılmıştır. Meşruluk bunalımı (krizi), katılma bunalımı ve bütünleşme bunalımı bu teoriyi açıklamak üzere oluşturulmuş alt başlıklardır (Dursun, 2004: 256-257). Meşruluk krizine bakılırsa, bir toplumda ülkeyi kimin yöneteceği konusundaki ortak fikir kaybolursa meşruluk krizinin başladığından söz edilebilir. Bunun kökeninde ülkeyi yönetenlerin bu konudaki yeterliliklerinin ne derecede olduğu ve egemenliğin asıl kaynağı olan halk nezdinde ne derecede meşruluğa sahip oldukları yatmaktadır. Bu iki sorunun da yanıtına verilecek olan cevaplar olumsuz ise ve toplumda bu yönde yaygın bir kanı oluşmuşsa işte orada meşruluk krizi vardır denilebilir. İşte bu tarz siyasal ortamların yeni bir partinin doğuşuna neden olduğu, meşruluk krizi teorisyenleri tarafından iddia edilmektedir. Katılma bunalımının ise, siyasal sisteme dâhil olmak isteyen birey veya grupların yöneticiler tarafından meşru görülmeyip geri çevrilmeleri sonucu ortaya çıkan bir çatışma ve kriz olarak tanımlandığı görülmektedir (Dursun, 2004: 257). Teoriye göre ülkede demokratikleşme oranı yükselir ve siyasal sisteme dâhil olamayan kişi veya gruplara verilen medeni ve siyasi haklar gelişmeye başlarsa, katılma bunalımı yaşayan grup veya kişiler bir siyasi parti kurarak siyasal sisteme dâhil olmaktadır. Bütünleşme bunalımı teorisini açıklamaya çalışırken, toplumun büyük kısmıyla bütünleşemeyen, herhangi bir ortaklık kuramayan ve kendisini kapatan bir kesimden bahsedilmektedir. Dursun'a göre bu teori çeşitli din, dil ve ırk gruplarından ulusal bir devlet yaratma çabasının karşılaştığı güçlükleri açıklamak için kullanılmaktadır (Dursun, 2004: 257).

Bu çalışmaya konu olan MHP'ye katılma bunalımı çerçevesinden bakılırsa, MHP'nin, devamı olduğu Türkçülük – Milliyetçilik çizgisi 1920'li yıllarda popüler bir hale gelmiştir. Çünkü bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, millet olarak büyük bir Kurtuluş Savaşı verilmiş ve halkın milliyetçi hisleri hat safhaya ulaşmıştır. Ziya Gökalp'in Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak formülünün de etkisiyle Türk Milliyetçiliği yeni Türk devletinin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Ziya Gökalp'in ölümünden sonra milliyetçilik Türk devletinin temel ilkesi olmaya devam etmesine rağmen biraz daha form değiştirerek daha batıcı ve pozitivist çizgiye kaymıştır. Buna rağmen Atatürk'ün ölümüne kadar Türkçü – Milliyetçi akım siyasal arenada varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ancak Atatürk ile İnönü arasında var olduğu bilinen sorunlar nedeniyle Türkçü – Milliyetçi kesim de İnönü zamanında siyasal sistem dışında bırakılmıştır. Demokrat Parti (DP)'nin siyasi arenaya çıkmasıyla birlikte saf dışı bırakılan milliyetçi kesim, Fevzi Çakmak ve Fuad Köprülü'yü DP içerisinde kendilerine yakın gördükleri için partiye katılarak kendilerini ifade etmek istemişlerdir. DP'nin o dönemde aldığı yüksek oranlı oyların içerisinde bu kesimin oyları da bulunmaktadır. Ancak daha sonra DP'nin Türk Ocakları'nı ve Milliyetçiler Derneği'ni kapatmasıyla (Nal, 2005: 165-166) milliyetçi grup tekrar sistem dışında bırakılmıştır. 1960 askeri müdahalesinin ardından gelen 1961 Anayasası'nın sağladığı medeni ve siyasi haklar neticesinde (daha sonra isim ve amblem değiştirerek bugünkü MHP'yi oluşturduğu için) milliyetçiler tarafından kurulan partinin katılma bunalımından doğan bir parti olduğu söylenebilir.

Siyasi partilerin yukarıda değinilen doğuş teorilerinin yanında, M. Duverger'in seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler ile parlamento dışında doğan partiler ayrımı da mevcuttur. Buna göre seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler tarih sahnesine diğerlerinden daha önce çıkmışlardır. Bunların ortaya çıkışı da önce parlamentoda grupların oluşturulması ve onu takiben sürekli aralarında

bir bağlantı kurulacak olan seçim komiteleri oluşturulur. Kurulan ilk parlamento grupları da genellikle yöresel birlikliklerden meydana gelmiştir. Daha sonra aralarında yöresel olmayan üyeleri de çekmeye çalışarak genellik kazanma yoluna gitmişlerdir. Yöresel etkenlerin dışında kişisel çıkarların da grupların kurulmasında rolü olmuştur. Tek başına yeniden seçilme kaygısı taşıyan adaylar gruplarıyla birlikte yeniden seçilme şanslarını daha fazla görmüşlerdir (Duverger, 1974: 16-31).

Parlamento dışından doğan partilere bakıldığında ise farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Buna göre bir parti seçimler ve parlamento dışında bulunan kurumların etkisiyle oluşmuşsa buna kısmen parlamento dışından doğmuş bir parti denilebilir. Kesin değildir çünkü parlamento içinden doğan partilerde de dış bir kurumun etkisi olabilir. Buradaki ayırım genel eğilimler esas alınarak incelendiğinde, daha sağlıklı sonuçlara varılabilmektedir. Dolayısıyla parlamento dışından doğan partilere sendikalar tarafından oluşturulmuş partiler örnek olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde tarım kooperatifleri ile kilise ve dinsel grupların da etkisi, partilerin parlamento dışında doğuşuna neden olan etkenlerdendir. Siyasi partilerin kuruluşuna yol açan çeşitli dış örgütler arasında Duverger eski muharip dernekleri ile sanayi ve ticaret gruplarını da saymaktadır (Duverger, 1974: 16-31).

Duverger'in seçimlerde ve parlamentoda doğan partiler ile parlamento dışında doğan partiler ayırımına göre Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) incelendiğinde, parlamento içerisinden doğan bir parti olduğu söylenebilmektedir. Çünkü 1965 yılında Alparslan Türkeş'in parlamento içerisinde var olan CKMP'ye katılması, 1969'ta ortaya çıkan MHP'nin parlamento içerisinden doğan bir parti olduğunun söylenmesini sağlamaktadır. Ancak MHP'nin partileşme sürecine o dönemde parlamento dışında önemli bir güç kaynağı olan Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)'nin, Büyük Ülkü Derneği'nin, vb. dernek ile sendikaların ve Nihal Atsız'ın çıkardığı Orhun ve Ötüken Dergisi etrafında toplanmış gençlik gruplarının da katkısı görülmektedir. Dolayısıyla MHP'nin Duverger'in bu sınıflandırmasında, parlamento içinden doğan ancak parlamento dışından doğma teorisine de uygun bir şekilde güçlü sivil toplumların da desteğini alan bir yapılanma olduğu ileri sürülebilir.

3. Parti Tipolojileri Açısından Milliyetçi Hareket Partisi'nin İncelenmesi

Bilindiği gibi parti tipolojileri siyasi partilerin tasnifi hakkında hazırlanmış teorilerdir. Bu teoriler partilerin yapı, ideoloji, örgüt vb. yönlerden incelenmesinde yardımcı olmaktadır. Bunların en önemli olarak kabul edileni 1954 yılında M. Duverger tarafından ortaya konulan "kadro" ve "kitle" partileri tipolojisidir. Daha sonra Sigmund Neumann'a ait olan "temsil partileri ve bütünleşme partileri" ile Otto Kircheimer'in ortaya attığı "hepsini yakala partileri" gelmektedir. Aynı şekilde Panebianco'nun "profesyonel partiler" tipolojisi, Katz ve Mair'in "kartel partiler" tipolojisi ve Ruud Koole'ye ait olan "modern kadro partileri" tipolojisi de siyaset biliminde kullanılan diğer tipolojilerdir (Türköne, 2003: 260-262).

Duverger'in kadro ve kitle partileri ayırımında kadro partileri, parlamento içerisinde ortaya çıkan, üye sayısının niceliğinden çok niteliğine önem verilen, faaliyetlerini çoğunlukla seçim dönemlerinde gerçekleştiren partilerdir. Burada nitelikten kasıt, parti üyelerinin zengin ve nüfuzlu kişilerden seçilmesidir. Partinin finansmanı da çoğunlukla bu zengin kişilerin bağış ve yardımlarından sağlanmaktadır (Türköne, 2003: 260). Kitle partileri ise parlamento dışında ortaya çıkmış geniş üye tabanlarına sahip partilerdir. Finansmanı üyelerinden topladıkları aidatlarla sağlayan kitle partilerinde, üyeler sadece mali yönden değil siyasi olarak da önem taşımaktadır. Kitle partilerinin ideolojik çizgileri daha belirlidir ve üyelerini de bu ideolojiler doğrultusunda eğitip yetiştirme faaliyetleri düzenlerler. Örgütlenme bakımından kitle partileri merkezîyetçi ve disiplinli, katı bir hiyerarşik örgütlenmeye sahiptir (Kapani, 2005: 169-170).

Kadro ve kitle partisi tipolojileri açısından MHP mercek altına alındığında, parlamento içinden doğduğu ve yönetiminde etkili olan çekirdek bir kesimden bahsedilebildiği için ilk etapta bir kadro partisi olarak doğduğu söylenebilir. Ancak günümüzün hemen hemen tüm partileri gibi MHP'nin de kitle partisine dönüştüğü gerek tabanından gerekse örgütlenme şekli ve faaliyetlerinden gözlemlenebilir. Faaliyetlerini sadece seçim dönemleriyle sınırlamaması ve üye sayısına olduğu kadar, onları parti ideolojisi doğrultusunda eğitip yetiştirme çalışmalarını gerçekleştirmesi bakımından da MHP'nin bir kitle partisi özelliği taşıdığı söylenebilir. Netice olarak, Türkiye'deki çoğu parti gibi MHP için de ne tam olarak bir kadro partisidir ne de tam olarak bir kitle partisidir demek net olarak gerçeği yansıtmayabilir. Kadro partisi görünümü bir kitle partisi olduğunu söylemek daha doğru olabilir.

Bir diğer parti tipolojisi de Sigmund Neumann'ın "bireysel temsil partileri ve toplumsal bütünleşme partileri" ayrımıdır. Bireysel temsil partileri Duverger'in kadro partileri ayrımına çok benzer şekilde ortaya atılmıştır. Toplumsal bütünleşme partisi ise kitle partisine tekabül etmektedir. Ancak bunlar arasındaki farkı Türköne, Neumann'ın partilerin işlevlerinden Duverger'in ise partilerin örgütlenmelerinden yola çıkarak ortaya attıklarını belirtmektedir (Türköne, 2003: 261). İşlevlerinden yola çıkıldığında ise toplumsal bütünleşme partilerine bir alt başlık olarak Neumann "totaliter bütünleşme partileri" ayrımını getirmiştir. Buna göre, kitle partisi tipine uygun olarak, ideolojiyi ön planda tutan, güçlü bir hiyerarşiye sahip olan, demokrasiden uzak ve üyelerinin hayat tarzlarını bile düzenlemeye varan faaliyetlerde bulunan partiler totaliter bütünleşme partileri kategorisine girmektedir. Neumann'ın tipolojisi bağlamında MHP'ye bakıldığında, 1970'li yılların MHP'si totaliter bütünleşme partisi olarak nitelendirilebilir. Çünkü 1970'li yılların MHP'sinde çok güçlü bir ideolojik vurgunun olduğu tartışılmaz lider-doktrin-teşkilat üçlemesinden çıkarılabilmektedir. Yine aynı dönemde partinin üyelerine ideolojiyi aşlayarak, ülkü ocaklarında ve benzer örgütlerde yaşam tarzlarına, hal ve hareketlerine ilişkin müdahalelerde bulunduğu bilinmektedir (Ocak Adabı). Dolayısıyla bu dönemdeki faaliyetlerinden dolayı MHP'nin geçmişte totaliter bütünleşme partisi özelliği gösterdiği söylenebilir.

Diğer parti tipolojilerine de kısaca göz atılırsa; Otto Kircheimer'in hepsini yakala partileri tipolojisi, sadece belirli bir grubun sözcüsü olmaktan çok tüm ulusun sözcüsü olan, üyelere çok liderlerin etkili olduğu ve en önemlisi de katı bir şekilde ideolojiye bağlılık taşımayan bir örgütsel yapısı olan partilerdir. Panebianco'nun profesyonel partiler tipolojisi ise ideolojinin partide baskın olmadığı ve partinin etkin kadrosunu profesyonel üyelerin oluşturduğu gruplardır. Katz ve Mair'e ait olan kartel partileri tipolojisinde, üyeleri ile bağları ve örgütsel yapısı zayıf olan partilere değinilir (Türköne, 2003: 262). Böyle bir ortamda üyelerinin partiye olan sadakatinden şüphe duymaya başlayan parti yönetimi, üye aidatlarından ümidi kesince devlet yardımlarından yararlanabilmek için devlete yaklaşır ve zamanla bağımlı hale gelirler. Bu tip partiler de kartel partisi olarak adlandırılır. Son olarak Ruud Koole'ye ait olan modern kadro partileri, profesyonel bir lider grubunun hâkim olduğu, düşük üye ve seçmen oranına sahip, disiplini sağlamak için parti içi dikey bir örgütlenmesi olan ve finansmanını üye aidatlarının yanı sıra devlet yardımlarıyla sağlayan partilerdir (Türköne, 2003: 261). Bir diğer tipoloji de lider partisi tipolojisidir. Buna göre bir partide liderin değişmesiyle partinin fonksiyonları değişiyor ve partide gerileme yaşanıyorsa o parti için lider partisidir denilebilir. Liderin partiden ayrılmasıyla partinin son bulması veya tabela partisi haline gelmesi söz konusu olabilir. İdeolojik parti tipolojisinde ise partiler ciddi bir tipolojik hamle yapmaktan ve hepsini yakala partisi şeklinde faaliyetlerden kaçınırlar. Bu tip partiler iktidar olma adına ideolojiyi arka plana almayan partilerdir.

Yukarıda kısa açıklamaları verilen tipolojiler bağlamında MHP incelendiğinde; ideolojiye olan katı bağlılığı sebebiyle hepsini yakala partisi olmadığı, yine ideoloji ve kadrolarında özellikle profesyonellere yönelik bir toplanma görülmediği için profesyonel partiler tipolojisine girmediği, örgütsel yapısının güçlü ve üyeleriyle olan bağlarının da kuvvetli olması sebebiyle devlete bağımlı hale gelmediğinden de MHP'nin kartel partisi olmadığı söylenebilir. MHP lider partisi olarak kurulsaydı da, lider değişimini sorunsuz gerçekleştirdiği ve üstelik yeni lider geldikten sonraki ilk seçimde oy oranını arttırdığı için lider partisi özelliğinden çıktığı söylenebilir. MHP'nin en dikkat çeken özelliğinin her dönemde savunduğu ideolojisi olduğu düşünüldüğünde, ideolojik parti tipolojisine girdiği de belirtilebilir.

4. Samuel P. Huntington'un Kurumsallaşma Ölçütlerine Göre Milliyetçi Hareket Partisi'nin İncelenmesi

Huntington'a göre siyasal yapıların kuvvet, istikrar ve zayıflıkları onların kurumsallaşmalarıyla bağlantılıdır. Kurumsallaşmayı, "örgütlerle usullerin itibar ve istikrar kazanmaları süreci" olarak tanımlayan Huntington, bir siyasal sistemin kurumsallaşma düzeyinin o sistemdeki örgüt ve usullerin uyarlanabilirliği, karmaşıklığı, özerkliği ve tutarlılığı ile ölçülebildiğini belirtmektedir (Huntington, 1965-66: 65). Bu kriterlerin ölçülmesiyle de siyasal kurumlar kurumsallaşma düzeyleri açısından değerlendirilebilir. Siyasal kurumların kurumsallaşmasının incelenmesi, incelenen siyasal kurumların gelecekte hakkında yorum yapabilmek için imkân sağlamaktadır.

Huntington'un kurumsallaşma ölçütlerinden uyarlanabilirlik ölçütünde bir partinin kurumsallaşması üç açıdan incelenmektedir. Bunlar, bir partinin kronolojik yaşı, kuşaksal yaşı ve

fonksiyonelliğidir. Bir partinin yaşı üzerinden kurumsallaşma analizi yapılırken ilk önce partinin kronolojik yaşına bakılmaktadır. Buna göre bir parti ne kadar uzun süredir varlığını sürdürüyorsa o kadar kurumsallaşmış demektir (Huntington, 1965-66: 65). Daha eski bir partinin ileride de var olabileceğine dair olan inanç, yeni bir partinin ileride varlığını koruyacağına ilişkin olan inançtan daha kuvvetlidir. Çünkü varlığını sürdürdüğü uzun yıllar boyunca bir parti, birçok badire atlatmış demektir. Bu badirelere göğüs gererek halen siyasi arenada faal olan partinin bu ölçüte göre kurumsallaştığı kabul edilebilir. Kuşaksal yaş ölçütünde ise, Huntington bir partinin lider kadrosundaki kişiler halen o partinin ilk kurucu kadrosu ise bu partinin uyarlanabilirliğinin şüphede olduğunu söylemektedir (Huntington, 1965-66: 67). Bir parti, liderlerini ne kadar sorunsuz ve barışçıl yollarla değiştirebilmişse o partinin o kadar çok kurumsallaştığı söylenebilmektedir. Ancak bunun için ayrıca yeni gelen liderlerin de eski oy oranını artırması veya en azından koruması gerekmektedir. Kuşaksal ölçütte ayrıca liderlikteki devrin, eski lider ile aynı kuşaktan bir parti üyesine devredilmesi iç kuşaksal, dışarıdan veya daha alt kuşaktan birine devredilmesi de dış kuşaksal yaş olarak nitelendirilmektedir. Buna göre iç ve dış olmak üzere her iki kuşaksal yaştaki liderlik devrinin kurumsallaşma olarak kabul edilmesiyle beraber, liderliğin dış kuşaksal yaştan birine devredilmesi o partinin daha kurumsallaştığını göstermektedir. Fonksiyonellikte ise, bir partinin belirli bir fonksiyonu yerine getirmek üzere kurulmasının ardından belli bir süre sonra artık bu fonksiyona olan ihtiyacın ortadan kalkmasıyla parti kendisine ya yeni bir fonksiyon bulmak ya da yok olmak zorundadır. İşte bir veya birkaç defa kendisine yeni bir fonksiyon bulan partiler bunu başaramayanlara göre daha fazla kurumsallaşmış sayılmaktadırlar.

Kurumsallaşma ölçütlerinden uyarlanabilirlik doğrultusunda bu çalışmanın konusu olan MHP'ye bakıldığında, Türk siyasal hayatında CHP'den sonra halen varlığını sürdüren en uzun partilerinden olduğu görülmektedir. Kronolojik yaşının yüksek olmasına bağlı olarak MHP tarihi boyunca birçok badire de atlatmıştır. Örneğin; 1980 askeri müdahalesiyle parti kapatılmış, parti lideri Alparslan Türkeş hapse atılmış ve siyasetten yasaklanmış olmasına rağmen, tekrar kurulan MHP halen siyasi arenada varlığını sürdürebilmektedir. Dolayısıyla bu ölçüt bağlamında MHP'nin kurumsallaşmasını gerçekleştirdiği söylenebilir. Kuşaksal yaş ölçütüne göre de MHP kurumsallaşmış bir partidir. Çünkü 1997 yılında partiyle özdeşleşen lider Alparslan Türkeş'in vefatının ardından, partinin başına geçen Devlet Bahçeli ile birlikte parti bir tabela partisi halini almamış, aksine oylarını artırarak yoluna devam etmiştir. Fonksiyonellik açısından bakıldığında MHP'nin varlık sebebinin ilk kurulduğu yıllarda radikal sağ milliyetçiliğe bağlı olarak devleti ve Türk milletini düşmanlara karşı korumak olduğu söylenmektedir (Arıkan, 2008: 3). O dönemde MHP'nin fonksiyonu da Türk dünyasını kurmak üzere anti-komünizm savunuculuğu olmuştur (Bora ve Can, 1994: 56-60). Ancak 1989 yılında komünizmin yıkılması, Türk dünyası ülkelerinin⁵ bağımsızlıklarına kavuşmasıyla birlikte MHP'nin varlık sebepleri ortadan kalkmış olmaktadır. Bu yüzden MHP'nin varlığını devam ettirebilmesi için yeni varlık sebebine ihtiyacı olmuştur. MHP'de bu defa ılımlı sağ milliyetçilikle birlikte Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü ve terörün çözümü fonksiyonuna geçiş görülmektedir (Arıkan, 2008: 24-28). Dolayısıyla MHP'nin fonksiyon değişimini başarıyla sağlayıp halen varlığını sürdürdüğü için fonksiyonellik ölçütüne göre kurumsallaşmış olduğu ileri sürülebilir.

MHP'nin uyarlanabilirlik konusunda kurumsallaşmayı yakaladığını belirttikten sonra diğer bir kurumsallaşma ölçütü olan karmaşıklık ölçütüne bakmak gerekmektedir. Karmaşıklık Huntington tarafından "hem örgütsel alt-birimlerin hiyerarşik ve fonksiyonel bakımdan çoğalması, hem de çeşitli alt-birim tiplerinin farklılaşması" olarak tanımlanmaktadır (Huntington, 1965-66: 71). Yani bir parti örgütsel olarak ne kadar çeşitli ve farklı bir organizasyon yapısına sahipse ve bu karmaşık yapıyı ne kadar sorunsuz yönetebiliyorsa, o derecede kurumsallaşmış olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda MHP'ye bakıldığında diğer partilerden daha farklı bir yapı görülmektedir. 1970'li yılların MHP'sine bakıldığında birçok dernek, sendika ve gençlik örgütünün (Ülkü Ocakları Derneği, Ülkücü Polisler Derneği, Ülkücü Öğretmenler Derneği Ülkücü İşçiler Derneği, Ülkü-Bir, Ülkü-Tek vb.) partide olduğu görülmektedir (Bora ve Can, 1994: 74-84). Yine aynı şekilde MHP'nin 1990'lı yıllarındaki örgüt yapısına bakıldığında da bu görülmektedir. MHP'nin merkez yönetim kurulu, kadın kolları, meclis grubu gibi grupların yanı sıra yukarıda belirtilen sendikalar, gençlik gruplarını da sorunsuz yönetmesine

⁵ Bkz. Akyol, T. (2009, Temmuz 10). "Türk Dünyası" Ne Demek? Nisan 15, 2015 tarihinde www.milliyet.com.tr: http://www.milliyet.com.tr/-turk-dunyasi--ne-demek-/taha-akyol/siyaset/siyasyazardetay/10.07.2009/1116027/default.htm.

bağlı olarak MHP'nin karmaşıklık ölçütüne göre kurumsallaşmış bir parti olduğu söylenebilir. Ayrıca Huntington'a göre karmaşıklık bir partiye fonksiyonellik de getirebilir (Huntington, 1965-66: 71). Çünkü karmaşık ve çeşitli bir örgüte sahip olan bir partide, yönetime ilişkin alt birimlerden öneriler de diğerlerine göre fazla gelebilmektedir.

Huntington'un a göre siyasal partiler, bir takım sivil toplum örgütleriyle, sosyal gruplarla ve birimlerle ilişkili olabilirler. Ancak bir siyasal parti siyasal arenada, ilişki içerisinde bulunduğu sosyal grupların sözcülüğü rolünü üstlenir ve onların menfaati doğrultusunda açıklama ve faaliyetlerde bulunursa, o partinin kurumsallaşmadığı söylenebilir. Çünkü böyle bir durumda partinin ilişki içerisinde olduğu gruplardan özerkliği söz konusu olamamaktadır (Huntington, 1965-66: 73-75). Dolayısıyla bu gruplardan bağımsız olarak hareket edebilen bir parti bu ölçüte göre kurumsallaşmış sayılmaktadır. Bu bağlamda MHP değerlendirildiğinde, Arıkan'a göre MHP'nin tek bir sosyal grubu temsil etmesi (Türk milliyetçileri ya da ülkücüleri) partinin özerklik açısından zayıf olmasını beraberinde getirmektedir (Arıkan, 2008: 4). Ancak 1999 yılı seçimlerine hazırlanırken MHP'nin seçim propagandasında terörist Abdullah Öcalan'ın idamına ilişkin söylemlerinin olması seçimdeki oy oranının da artmasını sağlamıştır (Aydemir, 2004: 77). 1999 seçimlerinden ikinci parti olarak çıkan MHP seçim propagandasında değindiği terörist Abdullah Öcalan'ın idamı konusunda lider Devlet Bahçeli'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararına uygun olarak idam cezasının ertelenmesini sağlayan karara hükümet ortağı olarak imza atmasıyla partinin bağlantılı olduğu sosyal grubun beklentisi ve arzusu dışında hareket etmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu hareketi MHP'nin özerkliği olarak değerlendirilirse, kurumsallaşmış bir parti olduğu söylenebilir. Aynı şekilde 1999 yılı seçimlerinden sonra kurulan bu koalisyon hükümetinde, Demokratik Sol Parti (DSP) ile beraber bulunmalarını isteyen tabanına MHP yönetiminin dikkat etmeyerek hükümette yer alması da bir özerklik göstergesi olarak kabul edilebilir.

Huntington'un partilerin kurumsallaşması için sağlanması gereken diğer bir ölçütü de tutarlılıktır. Buna göre bir parti örgütü içerisinde söylem birliği ve partinin fonksiyonu üzerinde bir uzlaşma ortamı oluşturulmuş olmalıdır. Partinin temel amaçları ve hedefleri doğrultusunda ortak bir görüş ve ortak bir ifade olmalıdır. Bu uzlaşma ortamını sağlayan partiler tutarlılık ölçütünü yerine getirdikleri için kurumsallaşmış partiler olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan MHP'nin örgütü içerisinde söylem birliğini ve uzlaşmayı sağladığı söylenebilir. Bu konuda Arıkan, MHP'nin iç sorunlarını çözme konusunda ortak tavrının parti töresine dayandığını söylemekte ve bunun parti içerisinde genel geçerliliğe sahip bir üslup olduğunu belirtmektedir. Buna örnek olarak ise, Sadi Somuncuoğlu'nun cumhurbaşkanlığına, Ümit Özdağ'ın parti başkanlığına adaylıklarını koyma süreçleri ve sonrasında yaşananları göstermektedir (Arıkan, 2008: 5). Netice olarak MHP'nin tutarlılığını sağladığından, Huntington'un ölçütlerine göre kurumsallaşmış bir parti olarak kabul edilebileceği ifade edilebilir.

SONUÇ

Türk siyasal hayatının halen faaliyetlerine devam eden en eski partilerinden birisi olan MHP'nin, temel hatlarıyla yukarıda bahsedilen tarihsel arka planına dayanılarak, doğuş teorilerinden hangilerine uygun olarak kurulduğu, parti tipolojileri açısından hangi sınıf partiler arasına girdiği ve Huntington'un siyasal partilerin kurumsallaşma ölçütleri ışığında, kurumsallaşmasının ne durumda olduğuna dair analizler yapılmıştır.

Buna göre MHP'nin, Duverger'in tasnifine göre her ne kadar parlamento dışından bazı grup ve kişilerin desteğini almış olsa da parlamento içinden doğan partilerden bir katılma bunalımı partisi olarak Türk siyasal hayatına girdiği söylenebilir.

Parti tipolojileri açısından MHP incelendiğinde ise elde edilen sonuçlara göre doğuşu itibarıyla bir kadro partisi olmasına rağmen, çoğu Türk siyasal hayatı partisi gibi daha sonradan kitle partisi özelliklerine kavuştuğu söylenebilir. Aynı zamanda MHP'nin 1970'li yıllardaki politikasına bakıldığında totaliter bütünleşme partisi eğilimi gösterdiği ifade edilebilir. Diğer parti tipolojileri kapsamında MHP'nin profesyonel partiler tipolojisine uygun olmadığı, aynı şekilde kartel ve hepsini yakala partilerine girmediği sonucuna da ulaşılabilir. Aynı şekilde başlarda uygun olmasına rağmen sonradan liderini değiştirip yoluna sorunsuz devam edebildiği için lider partisi tipolojisine girmediği ancak en önemli özelliği olan ideolojisine katı bağlılığından dolayı ideolojik bir parti olduğu ileri sürülebilir.

Hungtington'un kurumsallaşma ölçütlerine göre değerlendirildiğinde MHP, gerek Türk siyasal hayatının en eski partilerinden biri olması gerekse atlattığı badirelerden dolayı uyarlanabilirliğini sağlamış, örgüt yapısındaki çeşitlilik ve süreklilikten ötürü de karmaşıklık ölçütüne göre kurumsallaşması açısından geçer not almış bir partidir denilebilir. Bunlara ek olarak yapılan analizler sonucunda tutarlı bir parti olduğu sonucuna varılırken kısmen de olsa özerk bir parti niteliği taşıması dolayısıyla da MHP'nin kurumsallaşmış bir parti olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyol, T. (2009, Temmuz 10). "Türk Dünyası" Ne Demek? Nisan 15, 2015 tarihinde www.milliyet.com.tr: http://www.milliyet.com.tr/-turk-dunyasi--ne-demek-/taha-akyol/siyaset/siyasyazyazardetay/10.07.2009/1116027/default.htm adresinden alındı
- Arkan, E. B. (2008). *Türk Sağının Türk Sorunu: Milliyetçi Hareket Partisi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Aydemir, S. R. (2004). 19 Şubat 2001-3 Kasım 2002 Dönemi Türk Siyasal Hayatına Yön Veren Aktörler: Dr. Devlet Bahçeli. *Mevzuat Dergisi*(77).
- Bakırezer, G. (2008). Nihal Atsız. Ed. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (Cilt 4 Milliyetçilik, s. 352-357). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., ve Can, K. (1994). *Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursun, D. (2004). *Siyaset Bilimi* (2 b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler* (2 b.). (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ete, H., ve diğ. (2014). *Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe*. İstanbul: Seta Yayınları.
- Huntington, S. (1965-66). Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma. (E. Özbudun, Çev.) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22-23, 55-107.
- Kapani, M. (2005). *Politika Bilimine Giriş* (17 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Nal, S. (2005). Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Siyaseti. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60(3), 137-171.
- T.C. Yüksek Seçim Kurulu. (2016, Ocak). <http://www.ysk.gov.tr> adresinden alındı
- TBMM Meclis Araştırmaları Komisyonu. (2012). *TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM.
- Türkeş, A. (1975). *Milli Doktrin Dokuz Işık* (12 b.). İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türköne, M. (2003). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Yayman, H. (2009, Şubat). Değişim ve Süreklilik Ekseninde MHP. *SETA Analiz*.